

БОРОТЬБА ДВОХ СВІТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДЕОЛОГІЇ «РУССКОГО МІРА» В МОСКОВСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І

Лук'яненко Олександр

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава

У новітній війні Росії з Україною у XXI столітті роль релігії та православної церкви Московського патріархату виходить далеко за межі питань духовної опіки над воїнами та постраждалими від воєнного конфлікту. Церква у її найвужчому розумінні як земної інституції та ієрархічної організації служителів культу перетворилася та додаток до пропагандистської машини авторитарного путінського режиму. Можна довго дискутувати про причини такого перетворення. Серед них називають тривалий понад півстолітній період існування російської церкви під контролем радянських спецслужб. На формування повної симфонії влади і церкви в Росії вплинула життєдіяльність сановних священнослужителів створеної Йосипом Сталіним РПЦ як представників радянської і партійної номенклатури. Тут також варто згадати про «тугу» за імперським спадком, що звилася у російському суспільстві у 1990-х роках. Це призвело до неповноцінності (а в деяких аспектах і неможливості) модернізації православної церкви в Росії, яка після періоду радянських гонінь зайнялася не еволюційним розвитком, а ударилася у відродження «колишньої слави і величі». У цій псевдо-модернізації, початій за патріарха Алексія II (Рідігера) та активно продовженій за часів патріархату Кирила (Гундяєва) акцент ставиться на кількості новозбудованих церков, на розширенні мартирологів новомучеників та канонізації святих із дорадянського періоду, на відновленні і посиленні пишності богослужіння. Часто потреби євангелізації широкого кола населення за рахунок зрозумілості та близькості поступаються бажанню використовувати народну релігійність (часто забобонність), ультра-праву шовіністичну ідеологію та помпезності у просуванні моделі «російського християнства».

Уся ця суміш проблем органічно злилася з ідеологією «русского міра», яка й лягла в основу обґрунтування російського вторгнення в Україну. Вона багато у чому може вважатися сучасною імперською доктриною в Росії, звісно, із озиранням на слабку філософську основу та відверту флюїдність самого терміну. В залежності від обставин, в «русській мір» може входити національна («русские», «советській человек»), територіальна (колишня Російська імперія, колишній СРСР), мовна («всюди, де чується російська мова») чи релігійна («православна цивілізація») спільнота. Православна церква Росії в особі її рупора, патріарха Кирила, стала одним із ретрансляторів цієї ідеї в світі.

Одним із ключових аспектів живучості цієї ідеології є пропагандистська гра на ідеалах боротьби добра і зла, пошук ворога та формування спільного фронту для протистояння йому з числа вірних, обраних прибічників ідеї. Це цілком відповідає практиці радянських політичних технологів XX століття, у яких пройшла успішну апробацію процедура формування масової свідомості [1]. По суті, у проповідях російських священників, медіа пропагандистів та політичних діячів зараз ми стикнулися з реанімацією радянських ідеологічних кліше – ідеалів єдиної правильної доктрини, поділеного полюсного світу, напів обоженного лідера з характеристиками

ледь не деміурга, котрий все знає, все розуміє, все прораховує і не помиляється [2].

Діалектичний закон єдності й боротьби протилежностей пояснює причину саморозвитку світу. Проте, саме на його основах безпосередньо обґрунтована необхідність розширення кордонів аморфного «руського міра». Він оголошується навіть не відмінним від «колективного Заходу», а відверто протилежним йому. Здається, що питання тотожності російського культурного простору з ареалом розповсюдження цінностей християнської трансатлантичної цивілізації навіть не піднімається. У наративі патріарха Кирила можна прослідкувати ідею розгортання активних суперечностей двох світоглядних моделей. Звісно, що «унікальну російську модель» допомагає вибудувати і підтримувати керована ним церква.

В ієрархії суперечностей, напевне, найвищою, найбільш антагоністичною для очільника РПЦ є різні моделі християнства на Заході і в Росії. Зауважимо, що в інтерпретації Кирила це вже не відмінності християнської віри, одного явища, якому властиві розділення на сторони й тенденції. «Російська віра» і вірування на Заході взаємно виключають одне одного.

Прикладом шляху до такого розділення першоієрарх вважає процес масового храмового будівництва в Росії. Так, у проповіді після літургії у храмі Вознесіння Господнього в місті Тобольськ 10 червня 2023 року він тісно прив'язує успіхи у модерному церковному зодчестві Росії до питання майбутнього країни та народу. У словах очільника церкви процес зведення нових культових споруд доводить правильність «симфонії держави й церкви» в Росії, бо у цьому процесі задіяні представники влади. Патріарх також проводить окрему паралель із будівництвом соборів і неухильним розвитком російського бізнесу. На противагу цьому «сакральному простору» Росії патріарх Кирило (Гундяєв) формує образ Заходу, який живе у режимі атеїзації суспільства, де влада робить кроки, схожі з тими, які робили більшовики під час періоду боротьби з церквою у першій половині ХХ століття: передають нерелігійним організаціям культові споруди, змінюють їхнє цільове призначення. Патріарх формує образ західного суспільства, де святині стають місцями глузування над сакральним, перетворюючись на розважальні заклади для населення [3].

1. Lukyanenko O. V. "Render unto Caesar ..." – the ideological experiment of the totalitarianism in Ukraine. *Ukraine und ukrainische Identität in Europa: Beiträge zur Standortbestimmung aus/durch Sprache, Literatur und Kultur*. Herausgegeben von Olena Novikova, Oleksandr Pronkevych, Leonid Rudnyc'kyj, Ulrich Schweier. Open Publishing LMU : Institut für Slavische Philologie Ludwig–Maximilians–Universität München, 2017. S. 380–391.

2. Lukyanenko O. V. *Myths and Legends of De-Stalinization: The Debris of Everyday Perception of Politicians in the Minds of Educators of the UkrSSR in 1953–1964: Monograph*. Poltava, 2018, 79-90.

3. Слово Святейшого Патріарха Кирилла после Литургии в храме Вознесения Господня в Тобольске 10 июня 2023 года. URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6034963.html>